

150 évvel ezelőtt született Niedermann Gyula

Neve legföljebb a hazai pszichiátria történetében járatosak között ismerős. Ő tiltotta meg véglegesen a kényszerzubbony alkalmazását a Lipótmezőn, zárt osztályról száműzte a brutalitást, igazgatása alatt alakult ki az *Országos Tébolydából* mind nevében, mind szellemében a Lipótmezei Elme- és Ideggyógyintézet, megalapította a Gyógyult Elmebetegeket Segélyező Egyletet, (1) továbbá annyit tett a társadalmi előítéletek eloszlatásáért, a kezelés korszerűsítéséért, hogy a rehabilitációs medicina jeles képviselőjét tisztelhetjük személyében. Az orvos-beteg kapcsolat humanizálása pedig máig tartó üzenet.

Niedermann Gyula 1839. december 22-én született *Esztergomban*. Egy esztendővel a nagy dunai árvíz után, amikor felszentelték a bazilika előképének számító kerektemplomot, és amikor ugyanazon mester befejezte a kórház egyik elődjének tartott, mai szociális otthon építését. Alsó iskoláit és a gimnáziumot szülővárosában végezte, majd beiratkozott a fővárosi orvosi fakultásra, ahol az 1862/63-as tanév végén orvosdoktorrá avatták. (2) Végzés után *Schwartz* Ferenc tanár budai „magánörüldejében” kezdte meg hivatása gyakorlását, igen sokat ígérő odaadással. Egyik beszámolójában írta a következőket: „Tébolyda, örülde, bolondok háza — mily megrázkódtató gondolat némely hallgatóra, már a puszta névre is el szörnyed az ember! Borzasztó láncok- vermek- kínozott betegek- sápadt, eltorzult alakok- embertelen ápolókat nyers kezeikben véres korbácsokkal, szívreperesztő panaszkiáltásokat irtozatos gúnykaczajjal vegyítve képzelünk látni és hallani.” (3) A drámai képet a *Pinel* előtti időkre vonatkoztatja, ám sajnos tudjuk, mi történt ezalatt az Anyák Megmentőjével az európai orvostudomány akkori egyik fellegetvárában. A helyzet Budán sem lehetett sokkal különb. Első tanulmányait a *Gyógyászat* közölte 1864-ben. „A mervengő komorkór (melancholia kataleptica)” több klasszikus esetét ismertette, (4) amikor a negativisztikus magatartással együtt a testizmok tartós merevségi állapotba kerülnek,

kényszertartáshoz ragaszkodva a külső ingerekre nem reagálnak. Ugyanakkor az öntudat megtartott, ahogy az a mostani tankönyvekben is olvasható. (5) Negyvennyolc órától akár 16 napig is tartott szerzőnk eseteiben a katatóniás állapot, néha spontán megszakítva a vegetatív funkciók elvégzésére. Chloroformos bódítást, illetve hamiblant (kalium hydrojodicum) adását alkalmazták, bár főképp a betegekkel való törődés tűnt részleges eredménynek, mert a visszaesés megismétlődött. Írt „A vérelesztésekről elmebetegeknél”, ámbár *Pinel* már ennek a veszélyeire is figyelmeztet. (4) Egyes esetekben ugyan tapasztaltak javulást, főleg vértolulások rohamoknál (hypertóniás crisis!), bár a valódi elmebajoknál inkább rosszabbodott az amúgy sem jó állapotuk. A meggondolatlan és mértéktelen vérelbocsátás tehát különösen a sápadt búskomoraknál kerülendő. Ami akkor a nagy francia forradalmár pszichiáter intelmei ellenére sem volt nyilvánvaló. Niedermann különben nem hivatkozna a saját kórházában észlelt negatív tapasztalatokra. A fokozott agnyomást az erek megcsapolása nem csökkenti, mert az a liquor cerebrospinális tenziójának függvénye, nagyobb vérvesztésnél viszont „az agyi vérkeringés lelassítatik, a vér nem képes az idegelemeket táplálni... a lehangolt tengélet egészen bomlásnak indul, vagy a beteg múlhatatlanul butává lesz.” (5)

A *Gyógyászat* ugyanezen évfolyamában ismertette „A bőr alá föcskendés” biztató gyakorlatát. Először *Wood* számolt be róla az *Edinburgh Journal* hasábjain (1855), nálunk viszont *Langenbeck*, de főképp *Erlenmeyer* tanár munkássága nyomán terjedt el. (6) Niedermann beszámolója azonban korábbi, mint a *Lendvay Benő-féle fordítás*. Különösen akkor ajánlható a *Wood-fecskendő* (a fokbeosztás az üvegen látható), vagy a *Pravaz-készülék* (amelynek a tolatyúján van a fokozat) alkalmazása, ha a beteg pl. bal eset következtében öntudatlan állapotban van, vagy gyermekorvoslásban, amikor szájon keresztül nehezen lehet hatásos szert adni, és végül, de nem utolsósorban a megza-

ELMEBETEGÜGY,

ISZÁKOSOK MENEDÉKHELYEI

és
VÉDEKEZÉS A TUDÓVÉSZ ELLEN.

JELENTÉS,

melyet külföldi tanulmány újakról

bonyhádi

PERCZEL DEZSŐ

m. kir. Belügyminister Úr Ó Nagyméltóságának

bonyújtottak

Dr. Niedermann Gyula,

királyi tanácsos,
a lipótmezei országos tebolyda
tanácsója.

Dr. Chyzer Kornél,

ministeri tanácsos,
a belügyministerium közegészségi osztálya-
nak főnöke.

ORVOSI KÖZEGÉSZSÉG

NYELVÉNY

NEDERMANN

Kiadja a m. kir. belügyministerium.

ÁTENGEDETT FELDÁNY
OKI Könyvtár

BUDAPEST, 1897.

BORUTH E. KÖNYVNYOMDAJA

Mozsár-utca 9.

vart tudatú elmebetegeknél. Előszóval adták a csillapító oldatokat zsábás területekre, mint a *Valleix-pontok*, vagy a trigeminus neuralgiája. Szerzőnk gennyesedést, vagy szövetelhalást soha nem észlelt. Bár kihangsúlyozza, hogy gyér a száma egyelőre a bőr alá fecskendezhető gyógyszereknek, a kezdeti sokoldalúságon és szakszerűségen 125 év távlatából mégis meglepődünk. Első helyen szerepel a „szunyal”, vagyis az ecetsavas morphiom. Különösen zsábás, köszvényes csúzoknál, ám páciensei között végbélrákos is található. Elmebetegeknél morfin helyett ajánlatosabb az ópium, ha szájon keresztül mégis sikerül beadni. Második helyre sorolta a „nadráguly-t”, vagyis az atropint. Így görcsös fájdalmaknál, vagyis a pszichés betegek szomatikus panaszainál, a kettőt nem elkülönítve egymástól. A „szoral” (strychnin) főleg hűdés javítására ajánlatos, amely elméletileg ma is megállja a helyét. A „gyűszünke” (digitalin) „fő javallatai a szívbajok.” (4) Az adagolás azonban még nagyon esetleges volt. Niedermann doktor tehát legalább annyira a belgyógyász szemével vizsgálta a bőr alá adható gyógyszereket. A „nyílméreg” vagyis curare a „derme”, tehát tetanusz-esetekben adható, amelyet különösen Schuh bécsi és Vulpian párizsi intézetében alkalmaztak biztató eredményekkel. A kénsavas kinal (chininum sulphuricum) gyulladásonál, láznál, azon belül is váltóláznál, tehát maláriánál bizonyult hatásos szernek. Főképp gyermekeknél és elmebetegeknél. Akik kedvéért felvonultatta az akkori teljes terápiás arzenált.

A tébolydai kezelésben Pinel szelleme után főleg a brit *Conolly* „non restraint system” elvét, tehát a korláto-

zások megszüntetését igyekezett érvényesíteni, amit pl. a porosz szigorhoz szokott német pszichiátria csak nehezen és megkésve vett át. (3) Az intézet börtönszerű jellegének megszüntetése, a munkaterápia bevezetése már 1868-ban reformerprogramja volt, pont amikor épült a lipótmezei Országos Tébolyda, ahová 1869-ben ő is kinevezést nyert. Az intézet igazgatója *Schnirch* Emil főorvos lett, az új szellemet azonban a két második ember, *Bolyó* Károly és *Niedermann* Gyula képviselte. (1) Az *Orvosi Hetilapban* már „Az elmebetegek kényszer nélküli kezeléséről” számolt be (7), jelesül „mindenekelőtt kimeríthetetlen türelmes-ség kell, hogy ez vezérelje az orvost és ápoló-személyzetét a betegek irányában, átérezni hogy mindaz, mit a beteg abnormis elmeállapotában cselekszik, kóros agyának folyománya”, (7) tehát felelőssé nem tehető érte. A dühöngőknek elkülönítő szoba kell, per os gyógyszerek közül a chloralhydrat oldata, injekcióban a „szunyal” a leghatásosabb. A *Hetilap* törvényszéki orvostani mellékletében az elmebetegségek szimulálását és disszimulálását tárgyalja, (8) melynek jelentősége büntetőjogi szempontból felmérhetetlen.

Közben megválasztották a hazai *Statisztikai Tanács* tagjává, a közgazdasági miniszter által szervezett statisztikai tanfolyamon *Tormay* Károly főorvossal együtt adták elő az egészségügyi statisztikát, amely 1869-ben könyv alakban is megjelent. (9) Mint egykori *Schwartzertanítvány*, a jogi karon *Niedermann* Gyula adta elő a törvényszéki orvostant. Magántanárá is e fakultáson habilitáltak.

Amikor 1884-ben *Schnirch* Emil elhunyt, az intézet vezetését a 45 éves magántanár vette át. Amint az egyik késői méltatója említi: *Niedermann* Gyula „nevéhez fűződik az intézet korszerű átalakítása. Jellemző humánus, haladó szellemű felfogására, hogy már 1884-ben a betegek kezelésében még használatban lévő ún. *kényszerzubbony alkalmazását megtiltotta.*” (1) Az általános tisztasággal, a közegészségügyi szabályok betartásával a 27–29%-os tbc-halálozást 6–7%-ra csökkentette le. Feljavította az ételmezést, a padlókat könnyen tisztítható viaszos parkettával vonatta be, az önellátás bevezetése lehetővé tette, hogy ugyanannyi összegért minden ellátás megjavuljon.

Nagy személyes segítséget nyújtott ebben a Belügyministerium *Közegészségügyi Osztályának* főnöke, akit történetesen *Chyzer* Kornélnak hívtak. 1897-ben együtt tettek tanulmányi utat nyugat-európai intézetekben, a külföldi elmebetegügy, a koloniális intézetek, a családi ápolás rendszerének tanulmányozására. Tapasztalataikról közös könyvben számoltak be. (10) Ennek nyomán bevezették az „ágy- vagy fektető kezelést”, cellamagány helyett az ágynyugalmat alkalmazva. *Niedermann* Gyulát 1884-ben királyi tanácsosi címmel, 1894-ben vaskoronarenddel, 1897-ben ministeri tanácsosi címmel tüntették ki. Külön elismerés volt, hogy 1896-ban meglátogatta *Erzsébet* királyné, akinek emlékére hársfát ültettek el. Ráccsal körülvéve ma is megtalálható az intézet parkjában. (1)

Egyik méltatója szerint „a beteg szent volt előtte s annak kultuszát mindenkitől megkövetelte. Bátorsága dacára a betegszökéstől nagyon félt. Az intézet mintegy becsületbeli ügyének tekintette azt. Túlzott egyszerűséggel beren-

dezett szobájában le-fel járva viharos éjjeleken, gyakran emlegette családjának, hogy ezek azok az éjjelek, amikor a betegek megszöknek, vagy öngyilkosságot követnek el.”

(1) Sokat törődött az ápolószemélyzet minőségével, anyagi érdekeltségük még az orvosokénál is jobban érdekelte, mert „mellékesre” itt aligha számíthattak.

Minden pozitív tulajdonsága, ügybuzgalma ellenére (vagy talán épp ezért!) 1899 nyarán meglepetésszerűen nyugdíjazták. Miután 1898-ban itáliai utat tett a pellagra tanulmányozására. *Konrád Jenő és Farkas Jenő* társaságában, a jelentésük füzet alakjában is megjelent. (11) Még ugyanezen esztendőben a „tébolydát” nevében „elme- és ideggyógyintézeté” keresztelte át, jelezvén annak megváltozott szellemiségét.

Méltatlan helyzetén enyhítendő, 1903-ban kinevezték a Rákospalotán épült új, korszerű intézet élére, amelyet tiszteletből Niedermann-Szanatóriumnak neveztek el. Ám ott nem érezte jól magát, lelkileg sérülten önkéntes nyugdíjba vonult. Vigasztalanul halt meg 1910. január 24-én.

A Lipótmező egyik apostoli küldetésű orvosa volt,

akit Haits Emil példaképnek tekintett. A „Hippokratész papja” epitheton senkire jobban nem illik mint rá, s az a bizonyos hársfa az ő emlékét is őrzi. Születésének 150. évfordulóján és attól függetlenül.

IRODALOM: 1. *Az Országos Ideg- és Elmegyógyintézet 100 éve. Bp. 1968. szerk.: Böszörményi Zoltán.* — 2. *Zelliger Alajos: Az Esztergom-vármegyei írók koszorúja. Bp. 1988. 148. o.* — 3. *Magyar Orvosok és term. vizsgálók XII. Vándorgyűlése. Pest, 1868. 300. o.* — 4. *Gyógyászat, 1864. évfolyam, 16. szám.* — 5. *Nyirő Gyula: Psychiatria, Bp., 1961, 132. o.* — 6. *Erlenmeyer: A gyógyszerek bőr alá fecskendése. Ford. Lendvay Benő, Buda, 1867.* — 7. *Orvosi Hetilap, 1875. évfolyam, 231–235. o.* — 8. *Orvosi Hetilap, 1876. évfolyam, Közeg. és törvényszéki orvosi mell. 4. sz.* — 9. *Tormay Károly—Niedermann Gyula: Orvosi statisztika. Pest, 1869.* — 10. *Niedermann Gyula—Chyzer Kornél: Elmebetegügy, iszákosok menedékhelyei és védekezés a tüdővész ellen. Bp., 1897.* — 11. *Konrád Jenő—Niedermann Gyula—Farkas Jenő: A pellagra Olaszországban. Bp., 1898.*

Szállási Árpád dr.